

۲۷۷۷۴

دانشگاه قم
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد ، علوم قرآن و حدیث

موضوع

جمع آوری روایات تطبیق در تفاسیر روایی شیعه
و تحلیلی پیرامون آنها

۵۵۱۹

استاد راهنما

آقای دکتر محمد کاظم شاکر

استاد مشاور

آقای دکتر جعفر نکونام

نگارش

زهرا حسینی

زمستان ۱۳۷۸

۲۷۷۷۴

مرکز اطلاع رسانی کتابخانه ملی ایران
تعمیرات

﴿ تقدیر و تشکر ﴾

باسمه تعالی

من لم يشكر المفلوق لم يشكر الخالق

بدین وسیله سپاس و قدردانی خود را از راهنمایی های استاد ارجمند

جناب آقای دکتر محمد کاظم شاکر که اینجانب را در انجام این تحقیق یاری

نموده اند ، ابراز می دارم .

هم چنین از زحمات جناب آقای دکتر جعفر نکونام ، استاد مشاور این

پژوهش نهایت تشکر و امتنان را دارم و توفیق و سلامتی این استادان بزرگوار را از

ایزد منان خواستارم .

چکیده:

از آنجا که قرآن کریم برای هدایت جهانیان فرستاده شده و حاوی تمام مسائل اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی و علمی است، معارف گرانسنگ این کتاب مقدس به دوره ای خاص از زندگی بشریت اختصاص ندارد بلکه این بیانات تعمیم دارد و آیات آن بر مصادیق، افراد و حوادث هر زمان قابل تطبیق است.

از این رو ائمه اطهار (ع) به منظور محسوس کردن آیات و مفاهیم قرآن، برخی از آیات را بر پیامبر (ص) و اهل بیت و مخالفانشان منطبق ساخته اند.

این پایان نامه عهده دار جمع آوری و تحلیل و بررسی این روایات است. که شامل سه فصل است.

در فصل اول به شرح و توضیح جری و تطبیق و جایگاه آن در تفسیر قرآن پرداخته شده است و بیان شده که جری و تطبیق سیری تأویلی دارد.

در فصل دوم، روایات تطبیق به ترتیب سور آورده شده اند. این روایات از تفاسیر روایی شیعه نظیر تفسیر قمی، تفسیر عیاشی، تفسیر منسوب به امام حسن عسکری (ع)، تفسیر فرات کوفی، تفسیر نور الثقلین، البرهان فی تفسیر القرآن، جمع آوری شده اند.

در فصل سوم، تحلیل و نقد و بررسی روایات از نظر متن و سند، پی گیری شده است. در بررسی سندی احادیث، بیان شد که منابع اولیه این روایات، اغلب کتبی هستند که چندان معتبر به نظر نمی رسند و یا اینکه تفاسیر رایج مقطوع الاستناد هستند. علاوه بر این حضور غلات و جاعلان حدیث در اسناد این روایات نمایان است.

در تحلیلی که پیرامون متن این روایات ارائه شد به این نتیجه رسیدیم که بسیاری از این تأویلات با ظاهر قرآن مغایرت دارد و در یک راستا نیستند.

البته در کنار این تأویلات ناصحیح، تطبیقات صحیح فراوانی از ناحیه امامان (ع) نقل شده است که به برخی از آنها اشاره شده است.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : کلیات

۱	جری و تطبیق و اهمیت آن در تفسیر قرآن
۴	تفسیر در لغت و اصطلاح
۷	تأویل در لغت و اصطلاح
۱۰	تنزیل
۱۲	جری و تطبیق ، سیری تفسیری یا تأویلی یا تنزیلی
۱۴	جری و تطبیق و باطن قرآن
۱۶	تطبیق آیات بر پیامبر(ص) و اهل بیت و مخالفانشان

فصل دوم : روایات جری و تطبیق

۱۹	مقدمه
۲۰	سوره حمد
۲۱	سوره بقره
۴۸	سوره آل عمران

صفحه	عنوان
۵۵	سوره نساء
۶۵	سوره مائده
۶۹	سوره انعام
۷۳	سوره اعراف
۷۷	سوره انفال
۸۰	سوره توبه
۸۳	سوره یونس
۸۵	سوره هود
۸۸	سوره یوسف
۸۹	سوره رعد
۹۱	سوره ابراهیم
۹۴	سوره حجر
۹۵	سوره نحل
۱۰۰	سوره اسراء
۱۰۶	سوره كهف
۱۰۸	سوره مریم
۱۱۰	سوره طه
۱۱۲	سوره انبیاء
۱۱۳	سوره حج
۱۱۷	سوره مومنون

صفحه	عنوان
۱۱۸	سوره نور
۱۲۲	سوره فرقان
۱۲۵	سوره شعراء
۱۲۷	سوره نمل
۱۲۸	سوره قصص
۱۳۰	سوره عنكبوت
۱۳۱	سوره روم
۱۳۳	سوره لقمان
۱۳۴	سوره سجده
۱۳۴	سوره احزاب
۱۳۷	سوره سبا
۱۳۹	سوره فاطر
۱۴۰	سوره یس
۱۴۱	سوره صافات
۱۴۲	سوره ص
۱۴۴	سوره زمر
۱۴۸	سوره مؤمن
۱۴۹	سوره فصلت
۱۵۲	سوره شوری
۱۵۴	سوره زخرف

صفحه	عنوان
۱۵۷	سوره دخان
۱۵۸	سوره جاثیه
۱۵۹	سوره احقاف
۱۵۹	سوره محمد
۱۶۲	سوره فتح
۱۶۲	سوره حجرات
۱۶۳	سوره ق
۱۶۴	سوره ذاریات
۱۶۵	سوره طور
۱۶۶	سوره نجم
۱۶۷	سوره قمر
۱۶۷	سوره رحمن
۱۷۰	سوره واقعه
۱۷۲	سوره حدید
۱۷۴	سوره مجادله
۱۷۴	سوره حشر
۱۷۵	سوره صف
۱۷۶	سوره جمعه
۱۷۸	سوره منافقون
۱۷۹	سوره تغابن

صفحه	عنوان
۱۸۰	سوره تحریم
۱۸۰	سوره ملک
۱۸۲	سوره قلم
۱۸۳	سوره حاقه
۱۸۵	سوره معارج
۱۸۶	سوره نوح
۱۸۶	سوره جن
۱۸۸	سوره مزمل
۱۸۹	سوره مدثر
۱۹۳	سوره قیامت
۱۹۳	سوره دهر
۱۹۴	سوره مرسلات
۱۹۶	سوره نبا
۱۹۷	سوره نازعات
۱۹۷	سوره عبس
۱۹۸	سوره تکویر
۱۹۹	سوره انفطار
۲۰۰	سوره مطففین
۲۰۲	سوره اشتقاق
۲۰۲	سوره بروج

صفحه	عنوان
۲۰۳	سوره طارق
۲۰۳	سوره اعلی
۲۰۴	سوره غاشیه
۲۰۵	سوره فجر
۲۰۶	سوره بلد
۲۰۸	سوره شمس
۲۰۹	سوره لیل
۲۱۰	سوره انشراح
۲۱۱	سوره تین
۲۱۲	سوره علق
۲۱۲	سوره قدر
۲۱۳	سوره بینه
۲۱۵	سوره زلزال
۲۱۵	سوره عادیات
۲۱۶	سوره قارعه
۲۱۶	سوره تکوین
۲۱۶	سوره عصر
۲۱۷	سوره ماعون

فصل سوم : نقد و بررسی روایات تطبیق

صفحه	عنوان
۲۱۹	مقدمه
۲۲۱	بخش اول : بررسی سندی روایات تطبیق
۲۲۱	بررسی منابع اولیه روایات تطبیق
۲۲۲	تفسیر منسوب به علی بن ابراهیم قمی
۲۲۳	تفسیر منسوب به امام حسن عسکری (ع)
۲۲۵	کتاب احتجاج طبرسی
۲۲۵	تفسیر عیاشی
۲۲۶	تفسیر فرات بن ابراهیم کوفی
۲۲۷	تفسیر محمد بن عباس ماهیار
۲۲۸	کامل نبودن اسناد روایات
۲۲۹	وجود غالیان و جاعلان حدیث در سلسله سند برخی روایات
۲۳۰	بخش دوم : تبیین و بررسی نقش غلات در روایات تفسیری
۲۳۰	معرفی اجمالی غلات و تلاشهای آنان در مسیر جعل حدیث
۲۳۲	دیدگاه غلات درباره قرآن
۲۳۲	اهداف و مقاصد جاعلان حدیث در جعل برخی از روایات تطبیق
۲۳۴	اقدامات و تلاشهای ائمه اطهار (ع) در مقابل غلات
۲۳۷	بخش سوم : پژوهشی پیرامون متن و محتوای روایات تطبیق
۲۳۹	دسته اول : روایاتی که علاوه بر تطبیق در تنزیل آیات دخل و تصرف شده است

صفحه	عنوان
۲۳۹	۱- روایات تحریف
۲۴۲	۲- روایات اختلاف قراءات
۲۴۵	دسته دوم : روایانی که صرفاً به تطبیق الفاظ و مفاهیم قرآن پرداخته اند
۲۴۵	۱- تطبیقات خاص اهل بیت
۲۴۸	۲- تطبیقات نازل شده در شأن اهل بیت یا مخالفانشان
۲۵۱	۳- تطبیقات مخالف نص ، ظاهر و سیاق آیات قرآن
۲۵۷	۴- تطبیق الفاظ ((الله ، اله و رب)) بر اهل بیت
۲۶۰	۵- تطبیق الفاظ ((دین ، صلاه ، آخرت و ...)) بر اهل بیت
۲۶۲	۶- روایات متعارض
۲۶۴	بخش چهارم : تطبیق الفاظ قرآن
۲۶۴	۱- تطبیق مفردات الفاظ قرآن
۲۷۲	۲- تطبیق الفاظ کلی قرآن
۲۷۷	بخش پنجم : تطبیقات باطل ، محتمل و صحیح
۲۷۷	۱- تطبیقات باطل
۲۷۹	۲- تطبیقات محتمل
۲۷۹	۳- تطبیقات صحیح
۲۸۴	نمایه
	چکیده (انگلیسی)
۳۰۰	فهرست منابع و مأخذ

مقدمه

بدون تردید پس از قرآن کریم ، حدیث به جهت اتصال به سرچشمه وحی ، از جایگاه و مرتبت والایی برخوردار است . از آنجا که رسول خدا(ص) و اهل بیت او آگاه ترین مردم به ظاهر و باطن ، تنزیل و تأویل و عام و خاص قرآن هستند ، احادیث و سخنان ارزشمند ایشان منبعی مطمئن برای استنباط و فهم مسائل اسلامی و وصول به حقایق و معارف بلند قرآنی است .

در حوزه تفسیر قرآن کریم ، روایات فراوانی از معصومین (ع) رسیده است . بخشی از این احادیث که علامه طباطبائی با بهره گیری از روایات ، اصطلاح ((جری و تطبیق)) را در مورد آنها بکار برده است حاکی از پویایی و حیات و جاودانگی قرآن هستند . زیرا انسان علاوه بر نیاز به مجموعه قوانین و تشریح برنامه سعادت ، نیازمند الگوهای عینی و عملی است و در این روایات اهل بیت (ع) در صدد ارائه الگوهای عینی و محسوس بوده اند . بعبارت دیگر ایشان آیات و مفاهیم قرآنی را بر اشخاص و حوادث منطبق ساخته اند .

اگر قرآن از شخص یا گروهی بخاطر داشتن خصوصیات و ویژگیهای خاص تمجید کرده و در مقابل شخص یا گروهی را مورد سرزنش و شماتت قرار داده ، نمی توان آن آیات را مربوط به

همان شخص یا گروه دانست چرا که آن ویژگیهای زیبا و پسندیده یا زشت و ناپسند ممکن است در افراد و گروههای دیگر نیز جریان داشته باشد.^۱

مرحوم علامه طباطبائی در این باره می گوید :

((قرآن از نظر انطباق بر مصادیق وسعت داشته و اختصاص به مورد نزول آیه ندارد بلکه در

هر موردی که از حیث ملاک با مورد نزول متحد باشد جریان می یابد))^۲.

به همین منظور بسیاری از آیات قرآن بر پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت ایشان و مخالفانشان

منطبق گشته است. لازم به ذکر است که اگرچه اصل تطبیق امری مقبول است اما این امر نیز از

دسترس جاعلان حدیث دور نمانده است.

هاشم معروف الحسنی می نویسد : زمامداران اموی و عباسی گروهی از فقها و محدثان را به

خدمت گرفتند تا روایات فراوانی در مذمت مخالفان سیاسی خود از رسول اکرم (ص) نقل کنند. نیز

احادیث فراوانی در نکوهش خلفا و صحابه و غلو افراطی درباره علی (ع) و فرزندانش جعل کردند تا

اهل بیت و شیعیان آنها را غیر از آنچه هستند جلوه دهند و این گونه بین اهل بیت و توده مسلمانان

شکاف ایجاد کردند. اینان تا حدی در این برنامه موفق شدند. زیرا این اخبار در ذهن بسیاری از

مردم جا گرفت و محدثان نیز آنها را تدوین کردند. هنوز نیز آنان که از واقعیت تشیع آگاهی ندارند،

این احادیث را از اصول شیعه می دانند به خصوص اینکه در میان روایات شیعه و مجموعه های

حدیثی معتبر آنها این روایات به وفور یافت می شوند.^۳

^۱ حسین شفیعی فریدنی، مقاله قرآن و جری و تطبیق، فصلنامه میراث جاویدان، شماره ۱۳، سال چهارم، صفحه ۴۹، بهار ۱۳۷۵

^۲ محمدحسین طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن ج ۳ / ۶۷ - چاپ دوم - بیروت - مؤسسه الاعلمی للمطبوعات - ۱۳۹۳ق

^۳ هاشم معروف الحسنی، الموضوعات فی الآثار والاختیار / ۱۷۸-۱۷۷ - بیروت - دارالتعارف للمطبوعات - ۱۴۰۷ق

این پایان نامه عهده دار جمع و گردآوری روایات تطبیق است که مشتمل بر سه فصل

می باشد :

فصل اول : کلیاتی است درباره مفهوم جری و تطبیق و اهمیت آن در تفسیر قرآن ، تفسیر

، تأویل ، تنزیل ، سیر تفسیری ، تأویلی یا تنزیلی روایات تطبیق، ارتباط جری و تطبیق با باطن قرآن .

فصل دوم : شامل روایات تطبیق است .

منابع اصلی مورد استفاده جهت گردآوری این روایات عبارتند از :

۱- تفسیر فرات کوفی

۲- تفسیر عیاشی

۳- تفسیر قمی

۴- تفسیر منسوب به امام حسن عسکری (ع)

۵- تفسیر نورالثقلین ابن جمعه حویزی

۶- البرهان فی تفسیرالقران سید هاشم بحرانی

در جریان کار تحقیق دوهزار و اندی روایت گردآوری شد . از آنجا که ذکر همه روایات با

متن و سند باعث حجیم شدن پایان نامه می شد و از طرفی دیگر انسجام بحث را از بین می برد با

راهنمایی استادان محترم ، موارد تطبیق در عباراتی سلیس و روان بیان شده است . البته آدرس و

مشخصات دقیق احادیث جهت مراجعه اهل تحقیق در پاورقیها ذکر شده است .

فصل سوم : در این فصل روایات از نظر سند و متن مورد نقد و بررسی قرار گرفته اند . از

آنجا که تحلیل و بررسی تک تک این روایات کاری بس عظیم و دشوار است و پرداختن بدان